

İhtilâlden İktidara Abbâsîler (Ebü'l- Abbâs es-Seffâh Dönemi), yazar İlknur Günay Apak (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 232 sayfa, ISBN 9786057619419

Döndü YALMAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Bolu, Türkiye
Master Student's., Bolu Abant İzzet Baysal University, Social Sciences Institute, Department of Islamic History and Arts, Bolu, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5572-2370> | ROD ID: <https://ror.org/01x1kqx83> | donduyalman43@gmail.com

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 03.04.2024 Kabul: 13.06.2025 Yayın: 30.06.2025	
Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Abbâsîlerler, İhtilâl, Ehl-i beyt, Ebu'l-Abbas.	İncelediğimiz eserde Abbâsîlerin kuruluş aşaması ele alınmaktadır. Apak eserinde Abbasilerin, Ehl-i beyt taraftarları ve mevâlînin desteğini almayı nasıl başardıklarını, Emevîlerin yürüttüğü Arap milliyetçiliği politikalarının ortaya çıkardığı hoşnutsuzlukları kendi menfaatleri doğrultusunda kendi çıkarları doğrultusunda nasıl siyasi propaganda malzemesi yaptıklarını ve sürecin Emevî Devleti'nin yıkılışı ile sonuçlanmasının tarihi alt yapısını incelemiştir. Özellikle Horasan bölgesindeki muhalif grupların desteğini alan Abbâsîlerin, Emevîlere karşı yürütülen ihtilâli geniş bir bölgeye yaymada muvaffak olmalarının nedenlerini sorgulamıştır. Yazar, dönemin stratejik konumda olan şehirleri Kufe, Horasan ve Humeyme'nin stratejik öneme haiz olmasının temellerini ortaya koymaya çalışmıştır. İhtilalin komuta merkezi Horasan ile Kufe ve Humeyme arasında sağlana koordinasyonun mahiyeti açıklanmıştır. Muhammed b. Ali'nin liderliğinde yürütülen ayaklanmanın, hareketin en önemli isimlerinden olan Ebû Müslim el-Horasanî'nin davaya kazandırılmasında saiklerin incelenmesi ile bölgenin sosyolojik yapısına dikkat çekilmiştir. İslam tarihinde Râşid Halifelerden sonra ikinci İslam Devleti olan Abbasilerin kuruluşu 132/750 yılında gerçekleşmiş ve ilk halifesi de Ebü'l-Abbâs es-Seffâh olmuştur. Seffâh, halife olduktan sonra yaklaşık beş yıl hilafette kalmasına rağmen Abbâsî iktidarını sağlamlaştırmak için gereken her türlü tedbiri almayı gerektiren olaylar incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu süreçte çeşitli siyasi manevralarla devre dışı bırakılan ehl-i beyt taraftarları, Emevîler ve devletin bekasını tehdit edecek her türlü unsurlara karşı sert ve acımasız tedbirler alınmıştır. Sonuç olarak devletin başına geçen Ebü'l-Abbâs iç meselelere yoğunlaşmış ve siyasi otoriteyi sağlamak için çalışmıştır. Ayrıca bu dönemin en önemli olaylarından biri de Talas Savaşı'dır. Türk ve Dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğuran Talas Savaşı, İslam'ın bölgedeki diğer milletler arasında tanınmasına ve yayılmasına vesile olmuştur.

İhtilâlden İktidara Abbâsîler (Ebü'l- Abbâs es- Seffâh Dönemi), author İlknur Günay Apak (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 232 pages, ISBN 9786057619419

Article Info	Abstract
Article History Received: 03.04.2024 Accepted: 13.06.2025 Published: 30.06.2025	
Keywords: Islamic History, Abbâsîlerds, Revolution, Ahl al-Bayt, Abu'l-Abbas.	The work we have reviewed deals with the establishment phase of the Abbasids. In his work, Apak examines how the Abbasids succeeded in gaining the support of the Ahl al-Bayt supporters and the mawâlî, how they used the discontent caused by the policies of Arab nationalism pursued by the Umayyads as political propaganda material to serve their own interests, and the historical background of the process that resulted in the collapse of the Umayyad State. He questioned the reasons for the Abbasids' success in spreading the revolution against the Umayyads to a large region, especially with the support of the opposition groups in Khorasan. The author attempted to reveal the bases of the strategic importance of the strategically located cities of the period, namely Kufa, Khorasan and Khomeimah. The nature of the coordination between Khorasan, the command center of the revolution, and Kufa and Khomeimah is explained. Attention is drawn to the sociological structure of the region by examining the motives for the uprising led by Muhammad b. Ali and the recruitment of Abû Muslim al-Khorasanî, one of the most important figures of the movement, into the movement. The Abbasids, the second Islamic State in Islamic history after the Rashid Caliphs, were founded in 132/750 and their first caliph was Abû al-'Abbâs al-Saffâh. Although al-Saffâh remained in the caliphate for about five years after he became caliph, we have examined the events that necessitated taking all necessary measures to consolidate the Abbasid power. In addition, harsh and ruthless measures were taken against the Ahl al-Bayt supporters, the Umayyads, and all kinds of elements that threatened the survival of the state. As a result, Abû al-'Abbâs, who became the head of the state, concentrated on domestic issues and worked to ensure political authority. In addition, one of the most important events of this period was the Battle of Talas. The Battle of Talas, which had important consequences for Turkish and world history, was instrumental in the recognition and spread of Islam among other nations in the region.

Atıf/Citation: Yalman, Döndü. "İhtilâlden İktidara Abbâsîler (Ebü'l- Abbâs es- Seffâh Dönemi), yazar İlknur Günay Apak (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 232 sayfa, ISBN 9786057619419". *Akif* 55/1 (2025), 208-211. <https://doi.org/10.51121/akif.2025.83>

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

İlknur Apak'ın kaleme aldığı İhtilâlden İktidara Abbâsîler (Ebü'l- Abbâs es- Seffâh Dönemi) isimli eser 2019 senesinde Ensar Yayınevi tarafından basılmıştır. Toplam 230 sahife olan eser, giriş, üç ana bölüm, sonuç, bibliyografya ve indeksten meydana gelmektedir. İlgili eser müellifin, Mart 2019'da aynı adla savunduğu yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmış halidir.

Müellif, eserin giriş kısmında, Emevîlerin sonu ve Abbâsîlerin ilk dönemini konu alan eserleri tanıtmakta ve bu eserlerin konuya hangi yönleriyle aydınlattıklarını kısaca belirtmektedir. Genel olarak faydalandığı kaynaklar ise; Taberî'nin (ö.310/922) Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk veya Târîhü'r-Rüsûl ve'l-Mülûk, Belâzürî'nin (ö.279/892) Ensâbü'l-Eşrâf, İbnü'l-Esir'in (ö.630/1232) el-Kâmil fi't-Tarih, Ya'kûbî'nin (ö.292/905) Tarih, Mes'ûdî'nin (ö.345/956) Mürûcû'z-Zeheb, İbn Kesîr'in (ö.774/1372) el-Bidâye, Belâzürî'nin Futûhu'l-Buldân, Yakût el-Hamevî'nin (ö.626/870) Mu'cemü'l Buldân, Wellhausen'in Arap Devleti ve Sükûtu, Brockelmann'ın, İslâm Milletleri ve Tarihleri, Vloten'in Emevî Devrinde Arap Hâkimiyeti Şîâ ve Mesîh Akîdeleri Üzerine Açıklamalar adlı eserleridir.

Geçmişte kaleme alınan kaynak eserlerle birlikte günümüz çalışmalarına da değinilmiştir. Müellif, Arap dünyasında, Batı'da ve ülkemizde hazırlanan çalışmalardan yararlandığını ifade etmiştir. Bununla beraber klasik kaynakların değerlendirilmesi esnasında kronolojik sıranın gözetilmesi daha iyi olabilirdi. Araştırma konusunun arka planını daha iyi açıklamak için Hz. Peygamber döneminden başlamak üzere Emevî yönetiminin iktidar oluş sürecini ve idari yönetimini kısaca ele alması esere oldukça önem katmıştır.

Birinci bölüm beş ana başlık halinde incelenmiştir. Müellif, ilgili bölümü Abbâsî ihtilali ve Ebü'l- Abbâs es-Seffâh'ın halife seçilmesine tahsis etmiştir. İlk olarak Abbâsî ihtilal hareketinin arka planına değinmiştir. Burada ihtilâl sonucu meydana gelen devletin isminin nereden geldiği, tarih içerisindeki siyasi seyri, ihtilâli gerçekleştiren kişilerin nesebini ele alarak açıklamıştır. İkinci olarak, ihtilalin dayandığı ekonomik, sosyal ve politik temelleri aktarmıştır. Aynı zamanda ortak söylem, Haşimoğullarının konumunun kullanılması ve önemli bir güç elde edilerek ihtilâlin gerçekleştirilebileceği açıklamaya çalışmıştır. Üçüncü olarak, ihtilâlin davet merkezlerini ele almış, bu merkezleri de kendi içerisinde sıralayıp, organizasyon merkezlerinin seçilme sebeplerini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Dördüncü olarak ihtilalin aşamalarını konu edinip, bu aşamaları da kendi içerisinde gizli davet dönemi, açık davet ve ihtilalin başlaması olarak iki ayrı dönem olarak incelemiştir. Burada daveti baştan sona başlatıp yürüten önemli kişilerin siyasi ve bireysel başarıları tetkik edilmiştir. Bunun yanı sıra oluşturulan söylem ve dini temeller de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Beşinci olarak, Ebü'l-Abbâs'ın halife ilan edilmesi esnasında meydana gelen gelişmelere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Eserin birinci bölümünde ele alınan şemada ihtilâlin Ehl-i beyt ve Abbasîlerler kanadında yer alan şahsiyetlerin isimleri yer almıştır. Bu şema ihtilalde rol alan kişilerin tanınmasına ve birbirleriyle bağlantılarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Eserin hazırlanması esnasında klasik kaynaklar ve çeşitli çağdaş çalışmalardan faydalanılmıştır. Bunların isimlerine eserin bibliyografya kısmında alfabetik sıra ile yer verilmiştir. Eserin sonuna indeks bölümünün eklenmesi bilhassa araştırmacılar açısından büyük kolaylık sağlayacaktır.

İkinci bölümde müellif, Abbâsî devrinin ilk halifesi Seffah'ın gerçekleştirmiş olduğu icraatları ve meydana gelen önemli siyasi ve sosyal gelişmeleri ayrıntılı şekilde tetkik etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede ilk halifenin yeni oluşmakta olan devleti ayakta tutabilmek adına yapmış olduğu girişimler, iç ve dış siyasi gelişmeler başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümü kendi içerisinde beş ana başlık halinde incelemiştir. Birinci başlıkta Emevî Devletinin son halifesi Mervan b. Muhammed'in öldürülmesini klasik kaynaklar çerçevesinde konu edinir. İkinci başlıkta yıkılan Emevî iktidarına karşı gerçekleştirilen intikam faaliyetleri ve bu

faaliyetlerin oluşmasında etkili olan şairlerin şiirleri ve Emevîler döneminde öldürülen Hâşimîlerin dökülen kanlarının talebi gibi sebepleri ayrıntılı olarak ele almıştır. Üçüncü bölümü yönetim muhalifleri ile mücadele başlığı altında dört alt başlığa ayırmıştır. Birinci kısımda yıkılan iktidarın son Irak valisi Yezîd b. Ömer b. Hübeyre'nin Abbâsî kuvvetleri ve kendi içerisinde meydana gelen kabile çekişmelerine değinmiştir. İkinci kısımda Ehl-i beyt hâmlerinin tasfiye edilmesi başlığı altında iki konu ele alınmıştır. Birinci olarak Abbâsî ihtilâlinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Ebû Seleme el-Hallâl'ın Alioğullarına meyilli politikasından dolayı saf dışına itilip, ölümüyle sonuçlanması bahse konu olmuştur. İkinci olarak Abbâsî ihtilalinin Horasan'daki önemli nakîblerinden biri olan Süleyman b. Kesir'in dava adına yapmış olduğu hizmetler ve Ebû Müslim el-Horasanî ile aralarındaki siyasi çekişmelerden ötürü meydana gelen rekabetten dolayı öldürülmesi detaylı olarak incelenmiştir. Konunun ilgili başlık altında ele alınması başlık-metin uyumsuzluğuna neden olmuştur. Üçüncü kısımda Abbâsî yönetime karşı Emevî yönetimini diriltme girişimleri incelenmiş ve bununla ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler aktarılmıştır. Abbâsîlerin uyguladığı mevâlî politikaları ile Şam, Cezire ve Filistin gibi bölgelerde yaşayan Arapların kendilerinin ikinci plana düştükleri vehmine kapılıp beyaz elbiseler giyerek gerçekleştirmiş oldukları hadiselerle detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Son olarak dördüncü kısımda bölgesel olarak ortaya çıkan isyanlar konu edilmiştir. Burada yeni yönetime destek verdikleri halde devlet yönetiminden beklediklerini elde edemeyen ve Alioğullarının yönetimin dışında tutulmasından rahatsız olan bazı grupların çeşitli bölgelerde isyan çıkarmaları ve bunun alt yapısını oluşturan siyasi faktörler derinlemesine incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise bilhassa İslâm ve Türk tarihi açısından dönüm noktası olan Talas Savaşı ele alınmış, savaşın siyasi ve sosyolojik sebepleri incelenmiş, İslâm Tarihi ve Türk Tarihi açısından meydana getirdiği sonuçlar üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca çalışma içerisinde Talas Savaşı öncesinde Türkler ve Arapların ilişkileri, tarihî seyri ve bu etkileşim ve iletişim sonucu ortaya çıkan toplumsal değişiklikler ve iki ırk arasındaki irtibatın nasıl ve ne şekilde geliştiği saptanmıştır. Bu bölümün beşinci kısmında müellif, Hz. Peygamber döneminden Seffâh'ın hilafetine kadar İslâm Devleti'nin Bizans'la ilişkilerini ilk olarak kaynaklara dayanarak özetlemiştir. Sonrasında ilgili konuya değinmiştir. Metnin bu şekilde ele alınması konu hakkında okuyucuya, arka plan bilgisi vermesi açısından başarılı bir yaklaşımdır.

Üçüncü bölümde müellif, Ebü'l-Abbâs es-Seffâh'ın hayatı ve şahsiyetini konu edinmiştir. Bu bölümde iki alt başlık altında değerlendirmelerde bulunan yazar, başlangıçta genel hatlarıyla ilk halife olan Seffâh'ın hayatını ele almıştır. Seffâh'ın yaptığı mücadeleler üzerine değerlendirmelerde bulunan müellif doğal olarak konu kapsamında kısaca ihtilali özetlemiştir. İkinci olarak da Ebü'l-Abbâs es-Seffâh'ın şahsiyeti ele alınmıştır. Yararlandığı kaynaklara göre Seffâh'ın şahsiyeti hakkında tespitlerde bulunan müellif, onun; ilmi, sanatsal ve edebi yönüyle ilgili kesitlere yer vermiş, bunun yanında fiziki, ahlaki ve kişisel özellikleri konusunda bilgiler vermiştir. Ayrıca kaynaklarda Seffâh hakkında iddia edilen konular üzerinde de değerlendirmeler yapmıştır. Onun Mehdî olduğuna dair ileri sürülen iddiaları ve konuyla ilgili rivayetleri irdeleyen müellif, eserinde bu konuya da geniş yer vermiştir. Genç yaşta vefat eden Seffâh hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi olduğunu beyan eden müellif, eserini sonuç bölümüyle bitirmiştir. Bununla beraber müellifin, Seffâh'ın hayatına son bölümde yer vermesinin metnin kurgusu açısından doğru olmadığını düşünüyoruz. Çalışmanın başında Seffâh'ın hayatı, yetişmesi ve kişiliği hakkında bilgi verilmesi, olayların baş aktörünün hadiselerin gelişmesindeki etkisini tespit ve çalışmanın asıl konularının daha iyi anlaşılması bakımından önemli olacağı kanaatindeyiz.

Müellif, Abbasîlerin kuruluş süreci ve ihtilalin aşamalarını özetle ele alarak İslam Tarihi açısından meydana gelen olaylara değinmiştir. Hz. Peygamber döneminden Abbasîlerin kuruluş sürecine dair yapılan çalışmada müellif, bölgenin coğrafi ve sosyo-politik yapısını incelemiş, Şîî ve Ehl-i beyt üzerinden yürütülen faaliyetlere dikkat çekmiştir. Bununla birlikte

Emevîlerin uygulamış olduğu Arap milliyetçiliği ve Ehl-i beyt'e yapılan baskılar dile getirilmiş, Abbasîlerin her iki durumu da kendi lehlerine kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Emevîlere karşı yürütülen ihtilâl hareketinde öne çıkan Kûfe ve Horasan bölgesine dikkat çekilmiş, özellikle Ehl-i beyt'e karşı yaptıkları hatalardan dolayı pişmanlıklarını dile getiren Ehl-i beyt taraftarları (Şîa) Kûfe'yi merkez kabul ederken mevâlî hareketinin merkezi sayılan Horasan bölgesi de Arap olmayan milletlerin yönetim merkezi olmuştur. Ancak ihtilâlin neticesinde ortaya çıkan tablonun Ehl-i beyt ve taraftarları aleyhine sonuçlandığını dile getiren muhaliflerin "İhtilâl ilk önce kendi evladını yer." düsturunu hatırlatarak Ehl-i beyt ve büyük beklentilere giren mevâlî gruplarının büyük çoğunluğunun yaşamış olduğu hayal kırıklığına dikkat çekmiştir. Eserin ilgili kısımlarında devletin yönetiminin Şam'dan Bağdat'a alınmasının siyasi ve sosyolojik sebepleri üzerinde durulmuş ve Abbasî devletinin teşkilatlanması sürecine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu süreçte Türk-İslam tarihi açısından da büyük önem arz eden Talas Savaşı ve sonuçlarına değinilmiş, dünya tarihi açısından meydana getirdiği sonuçlar tahlil edilmiştir. Son olarak devletin bekasını sağlama adına Emevîler ile başta Ehl-i beyt taraftarları ve diğer unsurların sıkı takibi ve bertaraf edilmesi hakkında analizlerin yapıldığı, sonuç bölümündeki değerlendirme ile son bulmuştur.

Eserde metot açısından nakilci ve tarafsız bir yöntem izlenmiş, genel itibariyle tenkit ve tarafgir ifadelerle rastlanılmamıştır. Bizim kanaatimiz konuyla ilgili alanda derli toplu ve metodik anlamda bir çalışma olması bakımından bilim dünyasına katkı sağlayacağı yönündedir. Sahadaki Abbasîler ihtilâline dair yapılan bir çalışma olarak alandaki boşluğu doldurduğu kanaatindeyiz.

Eserin genel değerlendirilmesi yapıldığında, Emevîlere karşı yapılan ihtilâli detaylı bir şekilde ele alması açısından konuyla ilgili çalışmalar arasında yer alabilecek özgün bir eserdir. Abbasîlerin kuruluş sürecini ele alması hasebiyle araştırmacılara yol gösteren ana kaynakların yanında önemli bir başvuru eseri olarak değerlendirilebilir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Sustainable Development Goals (SDG) / Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG):
Doesn't Support / Desteklemiyor